

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: टिआरएस-०१/२०१६/प्र.क्र.३२/फ-६
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२
तारीख: २७ जुलै, २०१६

वाचा :- अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संरक्षण), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांचे पत्र क्र.कक्ष-२५/
मालकी/कोपूर/न्याप्र/प्र.क्र.१४४/(१५-१६) भाग-२/१२०/२०१६-१७ दिनांक १५.६.२०१६

प्रस्तावना :-

राष्ट्रीय हरित न्यायधिकरण (पश्चिम झोन), पुणे यांचेकडे दाखल अर्ज क्र.११/२०१५ मध्ये मा.हरित न्यायाधिकरण, पुणे दिनांक ८.१.२०१६ च्या आदेशानुसार महसूल व वन विभागास सिंधुदुर्ग जिल्हयासाठी यांना सविस्तर मार्गदर्शक सूचना जारी करण्याचे निर्देश दिले आहेत. त्यानुषंगाने संदर्भ क्र.१ अन्वये प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांनी मार्गदर्शक सूचनांचे प्रारूप शासनास मान्यतेस सादर केले. सदर मार्गदर्शक सूचनांच्या जारी करण्याचे शासनाचे विचाराधीन होते. त्यानुषंगाने सिंधुदुर्ग जिल्हयात वनेत्तर क्षेत्रावर होणाऱ्या वृक्षतोडीसंदर्भात खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना जारी करण्यात येत आहेत.

सिंधुदुर्ग जिल्हयातील वनेत्तर क्षेत्रातील वृक्षतोड परवानगीबाबत मार्गदर्शक सूचना खालीलप्रमाणे आहे :-

१. काही विशिष्ट प्रजातीच्या वृक्षांना त्याचे संरक्षण सुनिश्चित व्हावे, व मातीची धुप कमी होईल यासाठी विधी मंडळाने महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम-१९६४ पारीत केलेले आहे.
२. तदनंतर शासनाद्वारे जारी दिनांक ५.८.१९८९ चे अधिसूचनानुसार महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम-१९६४ ची अमंलबजावणी वनविभागाद्वारे करण्यात येत आहे.
३. महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम-१९६४ चे कलम २ (ग) मधील दिलेल्या वृक्ष अधिकारी या पदाकरीता वनपरिक्षेत्र अधिकारी (प्रादेशिक) यांना नामनिर्देशित केलेले आहे.
४. सदर कायद्याच्या कलम ३ (१) ची तरतूद खालीलप्रमाणे आहे :-

कोणतीही रुढी परिपाठ किंवा त्या-त्या वेळी अमंलात असलेला कोणताही कायदा अथवा कोणत्याही न्यायालयाची हुकुमनाचा किंवा आदेश असला तरी किंवा कोणत्याही सलेखात एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भुत असले तरी राज्य शासनाने रीतसर अधिकार दिलेल्या (वृक्ष अधिका-याच्या) लेखी पूर्व परवानगीशिवाय कोणतीही व्यक्ती स्वतःच्या मालकीच्या किंवा इतर कोणत्याही जमिनीतील कोणतेही झाड तोडणार नाही किंवा असे तोडावयास लावणार नाही.

५. महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम-१९६४ चे कलम ३ (१)-क अन्वये कोणताही व्यक्तीची एखादे झाड तोडण्याची इच्छा असेल तर ती त्या संबधात परवानगी मिळण्यासाठी पोट कलम (१) अन्वये संबंधित वृक्ष अधिकारी यांचेकडे अर्ज करील. अर्जदाराने वृक्ष अधिकारी यांना अर्ज करावयाचा नमुना व इतर माहिती वनविभागाचे संकेतस्थळ mahaforest.nic.in वर सविस्तर दिली असून ऑनलाईन अर्ज करण्याची सोयदेखील करण्यात आली आहे.

६. सदर अर्ज जर संकेतस्थळावर नोंदविण्यात आले असेल तर उक्त सहपत्राची मुळ प्रत संबंधीत वृक्ष अधिकारी यांचे कार्यालयात तपासणी करण्यास देणे आवश्यक आहे. वरील दस्तावेजा व्यतिरिक्त कोणताही इतर दस्तावेज वनपरिक्षेत्र अधिकारी तथा वृक्ष अधिकारी यांनी स्पष्ट कारण नमुद केल्याशिवाय (ती दस्तावेज नसल्यास तसा परवानगी देण्याची कार्यवाही न्यायपूर्ण होणार नाही) मागता येणार नाही.

७. कास्तकाराकरीता स्वतःच्या शेतावरील अनुसुचित वृक्षामधील झाडे तोडण्याकरीता अर्ज लेखी स्वरूपात व संकेतस्थळावर सेवा वैकल्पिक स्वरूपात उपलब्ध करून दिलेली आहे.

८. अनुसुचित वृक्ष प्रजातीमध्ये सद्या एकूण १५ प्रजातीचा समावेश आहे.

महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम १९६४ अंतर्गत अनुसुचित प्रजाती म्हणून असलेले वृक्षसुची खालीलप्रमाणे

अनुसुची:-

हिरडा (*Terminalia chebula*), साग (*Teak*), महुआ, म्होवरा किंवा महु (*Madhuka latifolia*), आंबा (*Mangifera indica*) (कलमी आंबा व्यतिरिक्त), खैर (*Acacia catechu*), चंदन (*Santalum*), बिजा (*Pterocarpus marsupium*), हळदू (*Adina cordifolia*), तिवस (*Ougeinia dalbergioides*), ऐन (*Terminalia tomentosa*), किंजळ किंवा किडळ (*Terminalia Peniculata*), अंजन (*Hardwickia binata*), जांभूळ (*Syzijium cumini*), खारफुटी (*Mangrove*), अमृता (नरक्या) (*Nothopodytes nimmoniana / Nothopodytes foetida*)

केवळ सिंधुदुर्ग जिल्ह्याकरीता जास्तीच्या अनुसुचित प्रजाती:-

शासन अधिसूचना क्रमांक टिआरएस-१०९७/प्र.क्र.२४४/फ-६, महसुल व वनविभाग, मंत्रालय, मुंबई दिनांक ४ ऑक्टोबर १९९९ अन्वये महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (नियमन) अधिनियम, १९६४ मधील अनुसूचित वृक्षांच्या यादीत केवळ सिंधुदुर्ग जिल्ह्याकरीता खालील प्रजातींचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

शिशम (*Dalbergia latifolia*), शिवण (*Gmelina arboria*), माना (*Lagerstroemia lanceolata*), बेहळा (*Terminalia belerica*), काजरा (*Strychnos nuxvomica*), भेडस (*Eugenia zeylanica*), अर्जुन सादळा (*Terminalia arjuna*)

१०. कास्तकाराकडून वृक्षतोड परवानगीकरीता अर्ज वृक्ष अधिकारी तथा वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांचे कार्यालयात लेखी स्वरूपात किंवा संकेतस्थळावर प्राप्त झाल्यानंतर सर्वप्रथम त्यास अर्ज प्राप्त झाल्याबाबतची पोच देण्यात येईल व संकेतस्थळावरील अर्जासोबत समाविष्ट केलेले दस्तावेज व सादर केलेले मुळ दस्तावेज पडताळणीकरीता सात दिवसांचे कालावधी ठरविण्यात आलेले असून पडताळणी मध्ये खालील बाबींचे समाधान करणे आवश्यक आहे.

अ. अर्जदाराची मालकी संबंधीत शेत व वृक्षावर असल्याची खात्री करणे.

ब. अर्जदाराचे जातीचे प्रमाणपत्र योग्य प्राधिकरणाकडून जारी करण्यात आलेबाबत तपासणी

क. अर्जासोबत जोडलेले सर्व नकाशाची तपासणी करणे.

ख. सदर शेत संरक्षित वन/राखीव वने/झुडपी जंगल/खाजगी वने इत्यादी वनक्षेत्रामध्ये समाविष्ट नसल्याबाबत खात्री करणे.

ग. सदर क्षेत्राला लागून शासकीय क्षेत्र असल्यास तालुका निरीक्षक यांचेकडील सर्वेक्षण नकाशाची तपासणी करणे.

घ. उक्त अर्जामध्ये माहिती अपूर्ण असल्यास वृक्ष अधिकारी सदर अर्ज नाकारून संबंधीत अर्जदारांना कळवतील.

११. सदर शेत सर्वे नंबर शासकीय जमिनीला लागून असल्यास तालुका निरीक्षक यांनी जारी केलेले सर्वेक्षण नकाशानुसार वनसर्वेअर यांचेकडून सिमा प्रतिबंधीत करणे. आवश्यक असल्यास तालुका निरीक्षक, भुमि अभिलेख कडून नविन सर्वेक्षण निर्देशित करण्यासाठी १५ दिवसांत कालावधी देण्यात आलेला आहे.

१२. उक्त कार्यवाही पूर्ण झाल्यानंतर वृक्ष अधिकारी सदर प्रकरणी सर्व दस्तावेज संबंधीत वनपाल यांचेकडून तपासणी करून अहवाल खालीलप्रमाणे प्राप्त करतील.

अ. अर्जासोबत सादर केलेले सर्व दस्तावेजास ७/१२ वरील नमुद वृक्षाची तपासणी अहवाल

ब. नकाशानुसार शेताची सिमांकणामधील झाडे नोंदणीनुसार बरोबर आहे याची खात्री केल्याचे अहवाल.

क. अर्जासोबत जोडलेल्या वृक्षाची यादीनुसार प्रत्येक प्रजातीनुसार वृक्षाचे गोलाई बरोबर असल्याची खात्री करणे. तसेच अर्जामध्ये नमुद वृक्ष निर्जीव झाले असेल, रोगट झालेले असेल किंवा वा-याने पडलेले असेल किंवा वनसंवर्धनचा दृष्टीने पुर्णतावस्थेला पोहचले असेल किंवा नैसर्गिक कारणाने मोठी हानी झाली असेल किंवा कार्यक्षमरित्या लागवड करण्यास त्यामुळे अडथळा होत असेल, अशी नोंद घेणे.

ड. तोडीची परवानगी मागितलेले वृक्ष नाला/नदीच्या ३० मिटर परिसरात असल्यास जिल्हाधिकारी यांचे प्रमाणपत्राची तपासणी करणे.

इ. तोडीची परवानगी मागितलेले वृक्ष एकरी २० पेक्षा कमी वृक्ष किंवा त्या समप्रमाणात शेतीसाठी अयोग्य जमीनीवर असल्यास जिल्हाधिकारी यांचे प्रमाणपत्राची तपासणी करणे.

फ. तोडीची परवानगी मागितलेला शेताला लागून इतर कास्तकारांचे ना-हरकत प्रमाणपत्राची तपासणी करणे.

ह. सर्व मुद्दे मोक्या पंचनामासह तपासणी करणे.

१३. संबंधीत वनपाल उक्त तपासणी व कार्यवाही एकूण ८ दिवसांत पूर्ण करून व अर्ज Online केलेल्या असल्यास संकेतस्थळावर उपयुक्त ठिकाणी upload करतील. सदर दस्तावेज व अहवाल २ दिवसांत वृक्षअधिकारी यांना पुढील कार्यवाहीसाठी सादर करतील. यानंतर वनपाल यांचेकडून प्राप्त अहवालावरून स्थानिक लोकांचा माहिती करीता व तसेच संबंधीत ग्रामपंचायत यांचे ना हरकती करीता जाहीरनामा गामपंचायतीचा सुचनाफलकावर लावण्यात येईल व यांचे आक्षेपाकरीता १५ दिवसाची कालावधी ठरविण्यात आलेल्या आहे.

१४. वनपाल यांचेकडून अनुकूल मिळालेल्या अहवाल व ग्रामपंचायतकडून आक्षेप नोंदविण्यात आले नसल्यास वृक्ष अधिकारी आवश्यक असल्यास क्षेत्र निरीक्षण (१० दिवसात) करतील. क्षेत्र निरीक्षणात खालील बाबींविषयी शहनिशा करणे सुचविण्यात येत आहे.

अ) वृक्ष अधिकारी यांना संबंधीत वनपाल यांचेकडून प्राप्त झालेले क्षेत्र निरीक्षणबाबत अहवाल तसेच इतर आवश्यक दस्तावेज प्राप्त झाल्यानंतर स्वतः चौकशी करून याबाबत खातरजमा करणे.

आ) अर्जानुसार प्रत्यक्ष जागेवर परवानगी मागितलेली वृक्षाची संख्या बरोबर असल्यास महाराष्ट्र वृक्षतोड (वनविनियमन) अधिनियम-१९६४ अंतर्गत परवानगी देण्याबाबत कार्यवाहीचा निर्णय घेणे.

१५. याबाबत कलम-१५ अन्वये करण्यात आलेल्या नियमांचा तरतुदीनुसार मागितलेली परवानगी त्यास देता येईल किंवा नाकारता येईल. (परंतु जर एखादे झाड निर्जीव झाले असेल, रोगट झालेले असेल किंवा वा-याने पडलेले असेल किंवा वनसंवर्धनाचा दृष्टीने पुर्णतावस्थेला पोहचले असेल किंवा त्यामुळे वाहतुकीला अडथळा होत असेल किंवा आग, विज, पाऊस किंवा अन्य नैसर्गिक कारणामुळे त्याची मोठ्या प्रमाणात हानी झाली असेल किंवा ते नष्ट झालेले असेल किंवा कार्यक्षमरित्या लागवड करण्यास अडथळा निर्माण होत असेल तर अशी कोणतीही परवानगी नाकारणार नाही.)

१६. आणखी असे की, अर्जदारास वृक्ष अधिकारी निर्देश देईल. त्याप्रमाणे तेवढी संख्या असलेली त्यास किंवा अन्य जातीची झाडे त्या जागी किंवा त्या परिसरातील अन्य सुयोग्य जागी लावील, या शर्तीला अधीन राहून वृक्ष अधिकारी परवानगी मागितलेल्या वृक्षांना वृक्षतोड परवानगी जारी करतील.

१७. ज्या जमिनीचा मालकांला किंवा भोगवटदाराला पोट कलम-(१) अन्वये काढण्यात आलेले आदेशान्वये झाड किंवा झाडे लावण्याबाबत आदेश देण्यात आला असेल ते झाड किंवा ती झाडे याची योग्य वाढ होत असल्याबाबत व त्याची चांगली देखभाल करण्यात येत असल्याबाबत खात्री करून घेणे हे त्या जमिनीच्या मालकाचे किंवा भोगवटदारांचे कर्तव्य असेल. जर संबंधीत भोगवटारांनी तसे केले नाही, तर महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम-१९६४ ची तरतूदप्रमाणे (महाराष्ट्र जमिन महसूल संहिता-१९६६ चा प्रकरण क्रमांक १२ व १३ अंतर्गत कार्यवाही करणेची व्यवस्था आहे) वृक्ष अधिकारी यांना संबंधीत बाबींची संपूर्ण प्रकरण ठरवून संबंधीत तहसीलदार किंवा उप विभागीय महसूल अधिकारी यांचेकडे वर्ग करावा लागेल.

१८. कलम-३(१) [(१-ग),] अर्जाची पोहच दिल्याचा दिनांकापासून किंवा अर्जाची पोहच दिलेली नसल्यास अर्ज मिळाल्याचा दिनांकापासून ६० दिवसांच्या आंत वृक्ष अधिकाऱ्यांनी त्याचा निर्णय अर्जदारास कळविण्यास कसूर केल्यास त्याबाबतीत मागितलेली परवानगी देण्यात आली असल्याचे मानण्यात येईल.

१९. कलम-३(२) [पोट कलम-(१-ख)] अन्वये परवानगी देण्यास नकार देणाऱ्या वृक्ष अधिकारी यांचे आदेशान्वये व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस असा आदेश मिळालेला पासून ३० दिवसांचे आंत जिल्हाधिकारी यांचेकडे अपील करता येईल. वृक्ष अधिकारी यांचे आदेशान्वये नियमांचे अधिन राहून जिल्हाधिकाऱ्यांस अशा व्यक्तीस आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर त्या अपीलावर त्यास न्याय व योग्य वाटेल असा आदेश देतील.

२०. महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम-१९६४ चे कलम ४ अन्वये कोणतेही झाड तोडण्यासाठी परवानगी देण्यात आलेली नसतांना किंवा देण्यात आली असल्याचे मान्यता येत नसताना कोणत्याही व्यक्तीने कोणतेही असे झाड तोडल्यास किंवा तोडावयास लावल्यास ती व्यक्ती कलम ३

अन्वये अधिकार प्रदान केलेल्या वृक्ष अधिकाऱ्यांनी चौकशी केल्यानंतर आणि अशा व्यक्तीस आपली बाजू मांडण्याची संधी दिल्यानंतर जी शिक्षा देणे त्यास योग्य वाटेल अशा जास्तीत जास्त १०००/- रुपया पर्यन्तच्या दंडासाठी पात्र होईल. आणि शासनाची मालमत्ता नसणारे असा रितीने तोडलेले कोणतेही झाड व असे कोणतीही झाड तोडण्यासाठी व ते वाहून नेण्यासाठी वापरण्यात आलेली हत्यारे नावा, वाहने किंवा वाहतुकीची इतर साधने राज्य शासनाकडे सरकार जमा करता येईल.

२१. महाराष्ट्र जमीन संहिता १९६६ मधील कलम २५ ते कलम २८ पर्यंत वृक्षाबाबतच्या तरतुदी देण्यात आल्या आहेत त्यांचे व महाराष्ट्र जमीन महसूल (झाडांवरील हक्कांबाबत विनियमन इ.) नियम १९६७ मधील तरतुदींचे पालन काटेकोरपणे करण्यात यावे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६०७२८११४७१६००१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

प्रकाश महाजन

सह सचिव (वने)

महसूल व वन विभाग

प्रत :-

- १) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- २) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (सर्व)
- ३) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संरक्षण), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- ४) विभागीय आयुक्त, कोकण भुवन, नवी मुंबई.
- ५) मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक) कोल्हापूर
- ६) जिल्हाधिकारी सिंधुदुर्ग.
- ७) पोलीस अधिक्षक, सिंधुदुर्ग.
- ८) उपवनसंरक्षक, सावंतवाडी
- ९) फ-६, कार्यासन (निवडनस्ती), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.